

ФОРМУВАННЯ ПОНЯТТЯ ОБ'ЄКТА ДОСЛІДЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ ТА МОРАЛЬНОСТІ

В. КУЗНЕЦОВ,

професор кафедри кримінального права, кандидат юридичних наук, доцент,
(Національна академія внутрішніх справ, м. Київ, Україна)

SUMMARY

Implementation of scientific work is impossible without definition of object of research. Therefore in article different modern theoretical positions concerning definition of concept of object of criminal and legal research are analysed. Taking into account achievements of the scientific doctrine the author's view of object of research of criminal legal protection of a public order and morality is offered.

Key words: scientific research, object of research, criminal legal protection, public order, morality

* * *

Здійснення наукової роботи неможливе без визначення об'єкта дослідження. Тому в статті проаналізовані різні сучасні теоретичні позиції щодо формулювання поняття об'єкту кримінально-правового дослідження. З врахування досягнень наукової доктрини запропоноване авторське бачення об'єкту дослідження кримінально-правової охорони громадського порядку та моральності.

Ключові слова: наукове дослідження, об'єкт дослідження, кримінально-правова охорона, громадський порядок, моральність

* * *

Осуществление научной работы невозможно без определения объекта исследования. Поэтому в статье проанализированы разные современные теоретические позиции относительно определения понятия объекта уголовно-правового исследования. С учетом достижений научной доктрины предложен авторский взгляд на объект исследования уголовно-правовой охраны общественного порядка и нравственности.

Ключевые слова: научное исследование, объект исследования, уголовно-правовая охрана, общественный порядок, нравственность

Початок будь-якого наукової роботи неможливий без визначення об'єкта дослідження, який дозволяє конкретизувати певні змістові межі дослідження. Метою нашого дослідження визначена розробка теоретичних засад для створення концепції кримінально-правової охорони громадського порядку та моральності. Тому, зважаючи на мету дослідження, предметом наукового пошуку було визначено кримінально-правову охорону громадського порядку та моральності.

Слід згадати, що особливості кримінальної відповідальності за злочини проти громадського порядку та моральності досліджувалися у працях таких вчених, як: Ю. В. Александров, П. П. Андрушко, М. І. Бажанов, В. О. Владіміров, П. І. Гришаєв, П. Ф. Грішанін, В. Т. Дзюба, С. Ф. Денисов, І. М. Даньшин, О. О. Дудоров, М. Д. Дурманов, О. С. Капінус, І. Я. Козаченко, М. Й. Коржанський, В. С. Комісаров, О. М. Костенко, О. В. Куделіч, І. П. Лановенко, В. А. Ломако, П. С. Матишевський, П. П. Михайленко, В. О. Навроць-

кий, Г. І. Піщенко, Ю. Є. Пудовочкін, А. В. Савченко, В. В. Сташис, В. М. Смітєнко, Ю. М. Ткачевський, М. І. Трофімов, А. П. Тузов, Є. В. Фесенко, М. І. Хавронюк, А. Є. Шалагін, С. С. Яценко та ін. Без сумніву, роботи цих провідних правників мають значну наукову та практичну цінність. Однак в роботах цих науковців до цього часу чітко не сформований об'єкт дослідження кримінально-правової охорони громадського порядку та моральності.

Отже актуальність цього пошуку полягає в тому, що у кримінально-

правовій науці виникла об'єктивна теоретична потреба сформулювати поняття такого об'єкту дослідження. Для розгляду такого питання ми будемо використовувати відповідні методи наукового пізнання (абстрагування, догматичний, діалектичний та рахування).

Аналіз тематики сучасних вітчизняних дисертаційних досліджень, які стосуються кримінально-правової охорони різних суспільних відносин, дозволив виявити певні закономірності щодо визначення об'єкта та предмета дослідження (аналіз сучасних дисертаційних досліджень буде здійснено за період 2001–2012 рр.).

Наведемо відповідні роботи, керуючись хронологічним критерієм та зважаючи на науковий ступінь дослідження. Спочатку пропонуємо дисертації на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук.

Так, Н.О. Гуторова в дослідженні “Проблеми кримінально-правової охорони державних фінансів України” не дає чіткого поняття кримінально-правової охорони, але при цьому, фактично ототожнює кримінально-правову охорону державних фінансів України з механізмом правового регулювання цих суспільних відносин (під механізмом правового регулювання таких суспільних відносин науковець визначає систему правових засобів, що організована найбільш послідовним чином з метою подолання перешкод на шляху задоволення інтересів суб’єктів права; також автор визначає стадії правового регулювання державних фінансів, а саме: “а) формування й дію юридичних норм; б) виникнення прав та обов’язків (правовідносин); в) реалізацію прав та обов’язків”; об’єктом дослідження визначає “кримінально-правову охорону державних фінансів України”, а предметом – “чинне кримінальне законодавство, яке встановлює відповідальність за злочини проти державних фінансів; практику його застосування ...”) [1, с. 5, 12, 13].

О.О. Дудоров у роботі “Проблеми кримінально-правової охорони системи оподаткування України” не дає поняття кримінально-правової охорони, але визначає механізм кримінально-правової охорони системи оподаткування, який охоплює два традиційні аспекти: “1) загальнопревентивний вплив на учасників податкових правовідносин з боку кримінального закону; 2) здійснення кримінально-правової кваліфікації і застосування кримінально-правових заходів впливу внаслідок вчинення злочинних порушень податкового законодавства”; також вчений об’єктом дослідження визначає “систему оподаткування

України та відносини, які складаються в процесі забезпечення її нормального функціонування кримінально-правовими засобами”, а предметом – “теоретичні і прикладні проблеми кримінально-правової охорони системи оподаткування України” [2, с. 5, 10].

В.К. Матвійчук у дисертації “Кримінально-правова охорона навколишнього природного середовища: проблеми законодавства, теорії та практики” запропонував дефініцію “кримінально-правової охорони навколишнього природного середовища” – “це система (комплекс) засобів (кримінальне законодавство і кримінально-правова політика), що забезпечують охорону цього середовища, зосереджуючи зусилля на тому, щоб аналізовані відносини (взяті під охорону кримінального закону) залишалися, як правило, об’єктами охорони і якомога менше зазнавали злочинних посягань”, та розробив концепцію кримінально-правової охорони навколишнього природного середовища (ця концепція передбачає, зокрема: “комплексне дослідження такої системи на основі сучасних поглядів і останніх досягнень наук, пов’язаних із проблемою, що розглядається; переорієнтацію кримінального законодавства на цілісну охорону аналізованої сфери для забезпечення життя як глобального явища; забезпечення пріоритету приписам чинних міжнародних договорів (згода на обов’язковість яких надана Верховною Радою України) над національним законодавством; надання переваг запобіганню цим злочинам”; об’єктом дослідження автор визначає “суспільні відносини у сфері кримінально-правової охорони навколишнього природного середовища”, а предметом – “законодавчі, теоретичні і прикладні

проблеми кримінально-правової охорони навколишнього природного середовища”) [3, с. 2–4].

В. Б. Харченко в роботі “Кримінально-правова охорона прав на об’єкти інтелектуальної власності в Україні: перспективи розвитку та гармонізації з європейським законодавством” взагалі не дає поняття “кримінально-правової охорони” [4, с. 5].

Г. В. Чеботарьова в дослідженні “Кримінально-правова охорона правопорядку у сфері медичної діяльності” обґрунтувала розуміння сфери медичної діяльності та правопорядку в ній як самостійного об’єкта кримінально-правової охорони, визначила компоненти цього об’єкта та розкрила їх зміст, хоча чіткого поняття “кримінально-правової охорони” так і не запропонувала [5, с. 6–8].

Далі розглянемо відповідні дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук.

Спочатку згадаємо дисертаційні дослідження, в яких взагалі не пропонуються поняття “кримінально-правової охорони” та не визначається його зміст.

До таких робіт відносяться наступні: дисертація О.В. Сасова “Кримінально-правова охорона лісу” [6, с. 4–5], А.М. Шульги – “Кримінально-правова охорона земель від забруднення або псування” [7, с. 6–7], С. О. Орлова – “Кримінально-правова охорона інформації в комп’ютерних системах та телекомунікаційних мережах” [8, с. 3–4], І.І. Давидович – “Кримінально-правова охорона представників влади і громадськості, які охороняють правопорядок” [9, с. 4], В.Д. Гулкевича – “Кримінально-правова охорона авторського права і суміжних прав” [10, с. 5], А.С. Не-

ресеяна – “Кримінально-правова охорона прав інтелектуальної власності” [11, с. 5–6], І.Г. Швидченко – “Свобода віросповідання як об’єкт кримінально-правової охорони” [12, с. 3, 11], С.Є. Дідика – “Кримінально-правова охорона правосуддя від незаконних дій судді як спеціального суб’єкта злочину” [13, с. 5], О. П. Дячкіна – “Кримінально-правова охорона об’єктів електроенергетики та зв’язку” [14, с. 5], І.О. Харь – “Кримінально-правова охорона атмосферного повітря” [15, с. 4–5], М. І. Фіалки – “Кримінально-правова охорона документообігу” [16, с. 5], Д. Ю. Кондратова – “Кримінально-правова охорона таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв’язку або через комп’ютер” [17, с. 6].

Далі пригадаємо дисертаційні дослідження, в яких або пропонуються поняття “кримінально-правової охорони”, або визначається його зміст.

Так, А.В. Ландіна в роботі “Кримінально-правова охорона моральності в Україні” взагалі не дає поняття “кримінально-правової охорони”, але визначає поняття “моральності” як об’єкта кримінально-правової охорони: “моральність – це порядок відносин між людьми, що існує в суспільстві за умови дотримання норм моралі, який охороняється кримінальним законодавством” [18, с. 5–6].

Т.А. Павленко у дисертації “Концепція кримінально-правової охорони права людини на життя в Україні” хоча і не пропонує чіткого поняття “кримінально-правової охорони”, але визначає елементи концепції кримінально-правової охорони права людини на життя: кримінально-правова політика дер-

жави, закон про кримінальну відповідальність, кримінальна відповідальність та заходи кримінально-правового характеру; практика застосування кримінально-правових норм [19, с. 3, 11].

І. М. Копотун у дисертації “Тромадський порядок як об’єкт кримінально-правової охорони” визначає зміст кримінально-правової охорони громадського порядку – “захист врегульованої правовими та іншими соціальними нормами певної частини суспільних відносин, які забезпечують недоторканність життя, здоров’я, честі та гідності людей, відносин власності та нормальних умов функціонування підприємств, установ, організацій, службових осіб і громадян” [20, с. 3, 11].

А. М. Притула в роботі “Кримінально-правова охорона виключної (морської) економічної зони України” не дає поняття “кримінально-правової охорони”, хоча при цьому, фактично, визначає її структурні елементи: “питання формування джерельної бази відповідальності, характеристик спеціального режиму виключної (морської) економічної зони, кримінально-правові характеристики ... прав прибережної держави, імунітетів від юрисдикції ... спеціальних правових заходів щодо консервації та утилізації живих ресурсів, захисту морського середовища” та поняття первісного об’єкта охорони – “суверенні економічні права і виключна юрисдикція держави щодо ресурсів виключної (морської) економічної зони, а також міжнародно-правовий режим свободи і безпеки судноплавства...” [21, с. 5, 10, 12].

С. П. Репецький у дисертації на тему “Суспільна моральність як об’єкт кримінально-правової охо-

рони” не дає поняття кримінально-правової охорони, однак визначає форми забезпечення кримінально-правової охорони суспільної моральності [22, с. 8, 198].

Вказані положення щодо проблематики сучасних вітчизняних дисертаційних досліджень, які стосуються кримінально-правової охорони різних суспільних відносин, дозволяють зробити такі висновки.

У період з 2001 р. до 2012 р. в Україні було підготовлено та успішно захищено 22 дисертаційних дослідження, які в назві роботи використовували термін “кримінально-правова охорона”. Серед вказаних наукових праць лише 5 дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук. Це свідчить про невиправдане домінування в сучасній вітчизняній кримінально-правовій науці кандидатських дисертацій, які намагаються розкрити неспецифічну та доволі широку проблематику “кримінально-правової охорони”. При цьому в окремих дослідженнях (10) на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук автори, визначаючи наукову новизну роботи, безпосередньо вказують на вирішення саме проблеми (проблем), а не наукового завдання як це передбачено в п. 13 Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника, який затверджений постановою КМ України від 7 березня 2007 р. № 423.

Така поширена дослідницька практика некоректного визначення тематики дослідження логічно тягне неточність у формулюванні об’єкта та предмета дослідження, а також, як правило, уникнення від визначення поняття “кримінально-правової охорони”. Наприклад, три дослідження на здобуття науково-

го ступеня кандидата юридичних наук присвячені саме проблемам кримінально-правової охорони моральності (суспільної моральності) та громадського порядку.

Також, на нашу думку, є дискусійним визначення в окремих роботах об'єкта та предмета дослідження. У дванадцяти роботах об'єктом дослідження визначені "суспільні відносини", у п'яти – "кримінально-правова охорона", в трьох – "правовідносини у сфері охорони". В двох роботах визначені нестандартні об'єкти дослідження: в одній – "кримінально-правові засоби охорони", а в іншій – "злочинні посягання". Слід пригадати, що згідно "Основних вимог до дисертацій та авторефератів дисертацій", "об'єкт дослідження – це процес або явище, що породжує проблемну ситуацію й обрану для вивчення" [23, с. 9–17]. Тобто ні засоби охорони, ні злочини не можуть бути об'єктом дослідження. Щодо "кримінально-правової охорони" як відповідного об'єкта дослідження, слід зауважити наступне: об'єкт дослідження не повинен бути тождним предмету дослідження. Згідно вказаних вимог до дисертацій, саме "предмет дослідження визначає тему дисертаційної праці" та є частиною об'єкта [23, с. 9–17]. Тобто визначення "кримінально-правової охорони", як відповідного об'єкта дослідження нівелює предмет дослідження. Також при цьому предмет дослідження, фактично, стає більш широким за обсягом поняттям, ніж об'єкт.

Щодо визначення об'єкта дослідження як "суспільних відносин" або "правовідносин у сфері охорони", то слід вказати на їх певну подібність. Однак при цьому теорія об'єкта дослідження – суспільні відносини – не є однорідною за

змістом. Слід виділити декілька її напрямів: розуміння об'єкта дослідження як суспільних відносин з кримінально-правової охорони чи у сфері кримінально-правової охорони, або що виникають в процесі кримінально-правової охорони; розуміння об'єкта дослідження як суспільних відносин, що регулюють певний вид правомірної діяльності. Напрошується висновок, що перша позиція є більш вузькою на відміну від другої. Оскільки суспільні відносини, які знаходяться під кримінально-правовою охороною, завжди є різновидом суспільних відносин, що регулюють певний вид правомірної діяльності. Однак суспільні відносини, що регулюють певний вид правомірної діяльності не завжди поставлені під кримінально-правову охорону. Тому розуміння об'єкта дослідження як суспільних відносин, що знаходяться під кримінально-правовою охороною, є більш близьким до розуміння об'єкта дослідження як "правовідносин у сфері охорони". Однак знову напрошується питання, а чи можна ототожнювати ці терміни? У зв'язку з цим необхідно з'ясувати, що слід розуміти під правовідносинами.

С.Я. Лихова визначає правовідносини як "відносини, що склалися у суспільстві між окремими його членами, їх об'єднаннями, і які в інтересах всього суспільства нормативно врегульовані" [24, с. 6]. Загальна теорія держави та права розглядає правовідносини як "врегульовані нормами права вольові суспільні відносини, що виражаються в конкретному зв'язку між правомочними і зобов'язаними суб'єктами – носіями суб'єктивних юридичних прав, обов'язків, повноважень, відповідальності – і забезпечуються державою" [25, с. 345].

Однак така концепція об'єкта дослідження як правовідносин викликає відому дискусію в теорії кримінального права.

На думку А.А. Музики та Є.В. Лашука, проблема визначення подібного об'єкта саме в видах норм, які охоплюються відповідним об'єктом та ролі цих норм в структурі об'єкта злочину [26, с. 51–52].

По-перше, науковці вказують, що не зовсім є коректним стверджувати, що "певна норма права регулює суспільні відносини, які порушують у разі створення або утримання місць розпусти і звідництва (ст. 302 КК), у випадках сутенерства або втягнення особи в зайняття проституцією (ст. 303 КК)" [26, с. 52]. Тобто науковці роблять висновки, що завдається шкода суспільним відносинам, які регулюються нормами моралі, а не права, та не всі суспільні відносини є правовідносинами [26, с. 52]. Цілком погоджуючись з останнім висновком, слід зауважити щодо першої позиції наступне.

Указані науковці підходять до розуміння норми права з позицій позитивного права, яке є волевиявленням держави, полягає у регулюванні суспільних відносин за допомогою норм і забезпечується її примусовою силою [25, с. 215]. Однак, як відомо в сучасній юридичній науці, набуває поширення інша наукова теорія праворозуміння – аксіологічна (природно-правова), яка розглядає право як не тексти закону, а систему ідей (понять) про загальнообов'язкові норми, права, обов'язки, заборони, природні умови їх виникнення та реалізації, порядок і форми захисту, яка є у громадській свідомості та орієнтована на моральні цінності. Така концепція розмежовує право і закон, і при цьому першість віддається праву як

нормативно закріпленій справедливості, а закон розглядається як його форма, покликана відповідати праву як його змісту [25, с. 215]. Тому, ґрунтуючись на положеннях цієї теорії, можна перекопати в певній дискусійності позиції А.А. Музики та Є.В. Лашука. Якщо ж керуватися теорією позитивного права, то слід звернути увагу на те, що кримінально-правові відносини як різновид правових відносин виникають не тільки при порушенні суспільних відносин, які регулюються іншими галузями права. Безперечно, відповідальність можлива й при порушенні інших соціальних норм. Однак вид такої відповідальності, на нашу думку, залежить, насамперед, від змісту соціальної норми. Вважаємо, що не можливо притягати особу до кримінальної відповідальності за посягання на суспільні відносини, які регулюються не нормами права. І проблема не в тому, що іноді не існує таких норм в інших галузях права, а в тому, що до норм Особливої частини КК України, як правило, ставляться як до охоронних [25, с. 280]. Однак цілком можливі ситуації, коли охоронна норма виконує й додаткову роль – регулятивну. Такі норми в теорії держави та права називають спеціалізованими або нетиповими [25, с. 280]. Також заслуговує уваги така позиція, яка допускає можливість декриміналізації злочинів, що посягають на суспільні відносини, що не мають належного нормативного регулювання. Судова статистика, й судова практика свідчать про відсутність або мінімальну кількість таких злочинів в державі. Наприклад, окрім ст. 293, 302 КК України, слід пригадати й ст. 136 КК України, які практично не розслідуються правоохоронними органами.

По-друге, А.А. Музика та Є.В. Лашук вважають, що відсутність “єдиного розуміння структури правовідносин в юридичній літературі ускладнить визначення змісту об’єкту посягання” [26, с. 53]. На нашу думку, відсутність однозначної позиції щодо певного теоретичного поняття, не дозволяє казати про неприциповість його визначення. Якщо керуватися такою логікою науковців, то слід відмовитися взагалі від поняття “об’єкта злочину”, оскільки, як відомо, до цього часу, в теорії кримінального права не має єдиної позиції щодо його визначення і це вони й самі зазначають у власній монографії [26, с. 10–49].

Також звертаємо увагу на те, що відбувається іноді ототожнення понять “об’єкт дослідження” та “об’єкт злочину”. Наразі, не заглиблюючись в розгляд різних точок зору, є очевидною відмінність між вказаними поняттями.

Тому розглянемо можливість визнання об’єктом дослідження саме правовідносин. І не абстрактних, а у сфері забезпечення охорони громадського порядку та моральності.

Враховуючи вищевикладене, визначимо об’єкт дослідження кримінально-правової охорони громадського порядку та моральності як правовідносини у сфері забезпечення охорони громадського порядку та моральності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гуторова Н. О. Проблеми кримінально-правової охорони державних фінансів України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.08 “Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право” /

Н. О. Гуторова. – Х., 2002. – 38 с.

2. Дудоров О. О. Проблеми кримінально-правової охорони системи оподаткування України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.08 “Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право” / О. О. Дудоров. – К., 2007. – 34 с.

3. Матвійчук В. К. Кримінально-правова охорона навколишнього природного середовища: проблеми законодавства, теорії та практики : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.08 “Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право” В. К. Матвійчук. – К., 2008. – 32 с.

4. Харченко В. Б. Кримінально-правова охорона прав на об’єкти інтелектуальної власності в Україні: перспективи розвитку та гармонізації з європейським законодавством : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.08 “Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право” / В. Б. Харченко. – Х., 2011. – 36 с.

5. Чеботарьова Г. В. Кримінально-правова охорона правопорядку у сфері медичної діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.08 “Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право” / Г. В. Чеботарьова. – К., 2011. – 36 с.

6. Сасов О. В. Кримінально-правова охорона лісу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата юрид. наук : спец. 12.00.08 “Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право” / О. В. Сасов. – К., 2002. – 19 с.

7. Шульга А. М. Кримінально-правова охорона земель від забруднення або псування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата юрид. наук : спец. 12.00.08 “Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право” / А. М. Шульга. – Х., 2004. – 20 с.

8. Орлов С. О. Кримінально-правова охорона інформації в комп’ютерних системах та телекомунікаційних мережах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата юрид. наук : спец. 12.00.08 “Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право” / С. О. Орлов. – Х., 2004. – 20 с.

9. Давидович І. І. Кримінально-правова охорона представників влади і громадськості, які охороняють правопорядок : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата юрид. наук : спец. 12.00.08 “Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право” / І. І. Давидович. – К., 2007. – 20 с.

10. Гулкевич В. Д. Кримінально-правова охорона авторського права і суміжних прав : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата юрид. наук : спец. 12.00.08 “Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право” / В. Д. Гулкевич. – Л., 2008. – 20 с.

11. Нерсесян А. С. Кримінально-правова охорона прав інтелектуальної власності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата юрид. наук : спец. 12.00.08 “Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право” / А. С. Нерсесян. – К., 2008. – 19 с.

12. Швидченко І. Г. Свобода віросповідання як об’єкт кримінально-правової охорони : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата юрид. наук : спец. 12.00.08 “Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право” / І. Г. Швидченко. – К., 2009. – 19 с.

13. Дідик С. Є. Кримінально-правова охорона правосуддя від незаконних діянь судді як спеціального суб’єкта злочину : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата юрид. наук : спец. 12.00.08 “Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право” / С. Є. Дідик. – К., 2009. – 16 с.

14. Дячкін О. П. Кримінально-правова охорона об’єктів електроенергетики та зв’язку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата юрид. наук : спец. 12.00.08 “Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право” / О. П. Дячкін. – Д., 2009. – 20 с.

15. Харь І. О. Кримінально-правова охорона атмосферного повітря : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата юрид. наук : спец. 12.00.08 “Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право” / І. О. Харь. – Запоріжжя, 2010. – 18 с.

16. Фіалка М. І. Кримінально-правова охорона документообігу :

автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата юрид. наук : спец. 12.00.08 “Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право” / М. І. Фіалка. – Запоріжжя, 2010. – 20 с.

17. Кондратов Д. Ю. Кримінально-правова охорона таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв’язку або через комп’ютер : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата юрид. наук : спец. 12.00.08 “Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право” / Д. Ю. Кондратов. – Х., 2011. – 20 с.

18. Ландіна А. В. Кримінально-правова охорона моральності в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата юрид. наук : спец. 12.00.08 “Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право” / А. В. Ландіна. – К., 2005. – 20 с.

19. Павленко Т. А. Концепція кримінально-правової охорони права людини на життя в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата юрид. наук : спец. 12.00.08 “Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право” / Т. А. Павленко. – Львів, 2008. – 20 с.

20. Копотун І. М. Громадський порядок як об’єкт кримінально-правової охорони : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата юрид. наук : спец. 12.00.08 “Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право” / І. М. Копотун. – К., 2008. – 20 с.

21. Притула А. М. Кримінально-правова охорона виключної (морської) економічної зони України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата юрид. наук : спец. 12.00.08 “Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право” / А. М. Притула. – О., 2010. – 19 с.

22. Репецький С. П. Суспільна моральність як об’єкт кримінально-правової охорони : дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.08 / Репецький Сергій Петрович. – К., 2010. – 259 с.

23. Основні вимоги до дисертацій та авторефератів дисертацій // Бюлетень ВАК України. – № 6. – 2007. – С. 9–17.

24. Лихова С. Я. Злочини проти громадянських, політичних та со-

ціальних прав і свобод людини і громадянина за Кримінальним кодексом України (теоретико-правове дослідження) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.08 “Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право” / С. Я. Лихова. – К., 2006. – 41 с.

25. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : Підручник / Скакун О. Ф. ; пер. з рос. – Х. : Консум, 2004. – 656 с.

26. Музика А. А. Предмет злочину: теоретичні основи пізнання : монографія / А. А. Музика, Є. В. Лашук. – К. : Паливода А.В., 2011. – 192 с.